

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Litteraturvetenskapliga institutionen

C-uppsats

Makarna Martinsons författarskap genom genus

En studie hur Harry Martinson och Moa Martinsons
skildras i läroböcker 1966—2006

HT 2006

Författare Pernilla Vilumsons, LSV 400

Handledare: Anna Nordenstam

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte och frågeställning.....	5
1.2 Material	6
1.3 Metod	7
1.4 Tidigare forskning	7
1.5 Läroplanen.....	9
3 Undersökning.....	12
3.1 Moa Martinson och Harry Martinsons omnämning i läroböckerna	12
3.2 Förhållningssätt	15
3.3 Läroboksförfattare	21
4 Slutdiskussion	26
4.1 Läroböcker	27
4.2 Avslutning	28
Käll- och litteraturförteckning	31

1. Inledning

Den litterära kanons vara eller icke vara var en het fråga i det senaste valet. Debatterna var många och åsikterna skilde sig åt. Kanonbegreppet används inom många olika genrer.¹ Inom religion används ordet för skrifter som teologer eller andra auktoriteter ansett är gudomliga. Litteraturvetenskapen har lånat ordet ifrån religionsvetenskapen. I Anna Williams bok *Stjärnor utan stjärnbilder* har hon definierat kanon inom litteraturvetenskap som ”den relativt fast fixerade grupp av verk och författarskap som konstituerar den allmänt accepterade bilden av litteraturens historia.”² I boken *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus* har Kristin Järvstad skrivit artikeln ”Övergångskvinna eller föregångskvinna? Kvinnobilder i svensk litteratur från förra sekelskiftet.”³ Ett problem som tas upp i den artikeln är att i den traditionella litteraturhistorien läser man om de stora författarna och utan frågor accepteras dessa som vår litterära kanon. Många gånger utgår man ifrån att de är utvalda på grund av sin representativitet och kvalitet. De är våra klassiker och de kvinnliga författarna som är i klar minoritet faller ofta i glömska. Ett exempel som stödjer det resonemanget är debatten som har pågått i offentligheten hösten 2006 om den litterära kanon. I debatten har aldrig frågan diskuterades hur vår litterära kanon har kommit till eller varför så få kvinnliga författare är representerade. Debatten började med Folkpartiets förslag att svenskämnet skulle få en utvidgning i skolan och att läroplanen skulle kompletteras med en litteraturlista med svenska och utländska författare som har en särskild betydelse. En Temoundersökning⁴ gjordes och 2351 personer svarade, av dessa svarade 1070 ungdomar på Lunastorm, 257 lärare i grund-och gymnasieskolan och resterande 1024 svarade men det redovisas inte var. Den redovisade enkäten visade att sex av tio vill ha en litterär kanon i skolan. Mest positiva var kvinnor, äldre och lågutbildade. Frågan som Temo ställde var följande:

I debatten har vissa hävdade att mer läsning av litteratur och en gemensam litteraturlista i skolan skulle göra att eleverna blir bättre på svenska och får bättre kunskap om det svenska kulturarvet. Andra har hävdade att en gemensam lista inte behövs utan snarare kan tolkas som en ovilja att acceptera att Sverige är en mångkulturell nation. I debatten

¹ Kanonbegreppet används inom musik, film, religion och litteratur.

² Anna Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder, Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, (Hedemora, 1997) s. 12.

³ Kristin Järvstad, ” Övergångskvinna eller föregångskvinna? Kvinnobilder i svensk litteratur från förra sekelskiftet”, *Mer än bara kvinnor och män Feministiska perspektiv på genus* (Lund, 2003)

⁴ Ossi Carpi, ”Majoriteten vill ha kanon i skolan” (*Dagens Nyheter* 22.08.2006)

har en gemensam litteraturlista kallats litterär kanon. Vad tycker du? Är du för eller emot att man inför en gemensam litteraturlista i skolan?⁵

Debatten rasade vidare och i *Dagens Nyheter* var debatten som hetast. Hårdast kritik mot förslaget hade litteraturvetaren Stefan Jonsson, som hävdade att det redan finns en existerande kanon men att använda den svenska litteraturen i integrationens tjänst är fel⁶. Enligt Folkpartiets Cecilia Wikström är målet att lära ut det svenska språket, värderingar och sociala koder. Det är, menar Stefan Jonsson, att förmedla en falsk och inskränkt bild utav vad som är svenskt. Att tillverka en statlig överkanon hjälper inte till att rädda svenskämnet, litteraturintresset eller integrationen utan det kan tvärtom leda till ökad intolerans och rasism genom att man drar en linje mellan svenskar och de andra. Ebba Witt-Brattström påpekade i sin artikel att Sverige är nog det enda landet i världen som inte har i uppdrag att undervisa i den egna klassiska litteraturen och det är naivt att tro att skönlitteraturens uppgift är att dokumentera erfarenheter. Enligt Ebba Witt-Brattström ska en skolkanon tas fram med tanke på etnicitet, kön och sexuella läggningar.

Det ligger i skönlitteraturens väsen att förutom att lära in en högre växel i språket också effektivt omförhandla maktordningar och experimentera med erfarenheter läsarna aldrig själva kommer att göra, av historiska och andra skäl. Skönlitteraturen tänjer på det mänskliga psykets gränser, dramatiserar själhatets dynamik, väcker lusten att älska sin nästa, konfronterar rädslan för den Andre inom oss, kort sagt för allt som oreflekterat upplevs som främmande till "vårt" på ett sätt som inga antidiskrimineringslagar i världen förmår.⁷

Yvonne Rock, Samordnare för Mångkulturåret 2006, var den enda som påpekade i sin artikel att genusperspektivet saknas i debatten.⁸ Det är intressant att en fråga som rör skolans kanon väckte en sådan debatt. Men frågan är om så många hade varit positiva till kanon om debatten även hade handlat om hur dessa texter och författare tagits fram. Eller är det som Kristin Järvstad skrev i artikeln "Övergångskvinna eller föregångskvinna? Kvinnobilder i svensk litteratur från förra sekelskiftet"⁹ att den traditionella litteraturhistorien accepteras utan kritik och reflektioner och att vi därmed anser att det är vår litterära kanon.

⁵ Ossi Carpi, "Majoriteten vill ha kanon i skolan" (*Dagens Nyheter* 22.08.2006)

⁶ Stefan Jonsson, "Litteraturen som gränsvakt" (*Dagens Nyheter* 31.07.2006)

⁷ Ebba Witt Brattström, "Naiv syn på skönlitteratur" (*Dagens Nyheter* 09.08.2006)

⁸ Yvonne Rock, "Kanondebatten saknar genusperspektiv" (*Dagens Nyheter* 31.07.2006)

⁹ Kristin Järvstad, "Övergångskvinna eller föregångskvinna? Kvinnobilder i svensk litteratur från förra sekelskiftet", *Mer än bara kvinnor och män Feministiska perspektiv på genus* (Lund, 2003)

Den litterära kanon är omfattande och i läroböckerna har man valt att presentera vissa författare och deras texter. Det är självklart att det bara är vissa texter som kan presenteras i skolan på grund av tidsbrist men vad som är viktigt att poängtera är att för många människor är det endast i skolans värld man kommer i kontakt med den litterära kanon. De texter och författare som presenteras i skolan är vad dessa elever bär med sig som en del av sitt kulturella arv ut i livet. Lars Brink konstaterar i *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1954*¹⁰ att det finns lite forskning i Sverige om den litterära kanon och kanonförändringsprocessen. Lars Brink har undersökt de antologiböcker som användes mest i svenskämnet under perioden 1910-1945.¹¹ Vad som är intressant med hans studie är att samtliga läromedelsförfattare har tagit upp samma manliga och kvinnliga författare. I antologiböckerna tar man fasta på författarnas liv och det ideal som rådde i samhället vid denna tidpunkt hyllades. Författarnas personlighet och liv användes som moraliska eller avskräckande föredömen till eleverna. Vad som också är värt att nämna är att läromedelsförfattarens subjektiva åsikter om författarna är tydliga och beskrevs som sanningar. Även om en skribent försöker skriva värderingsfritt sipprar olika värderingar fram. Mjöberg beskriver författaren Geijer som ”en levande bild av kroppens och själens hälsa, en driven fotgängare, simmare och fullkomligt obekant med tungsinne, disharmoni och kinkiga nerver”¹².

1.1 Syfte och frågeställning

Med inledande problematik har jag valt att undersöka hur ett manligt och kvinnligt författarskap har skildrats och representerats i svenska gymnasieläroböcker från 1966 – 2006. Som representant för ett manligt författarskap har jag valt Harry Martinson och som kvinnlig representant har jag valt Moa Martinson. Moa Martinson och Harry Martinson var ett författarpär som var gifta under perioden 1929-1939. Det finns mycket som förenar dessa två författare. De författardebuterade med endast 4 års mellanrum, båda två skildrade hur hårt livet kan vara och både Moa Martinson och Harry Martinsons författarskap sorteras in under genren arbetarförfattare. Men en sak skiljer dem åt, den ena är man och den andra är kvinna. Eftersom det finns mycket som förenar dessa författare har jag valt att de får representera hur ett manligt och kvinnligt författarskap skildras och representeras i våra läroböcker.

¹⁰ Lars Brink, *Gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968. Urval och värderingar i läromedel 1910-1954* (akad.avh. Uppsala, 1992).

¹¹ Karl Warburg *Svensk litteraturhistoria i sammandrag för skolor och självstudium* (1880-1907), Richard Steffen *Svensk litteraturhistoria för den högre elementarundervisningen* (1904-1908), Josua Mjöberg *Svensk litteraturhistoria för den högre undervisningen* (1927-1929) och Hjalmar Alving *Svensk litteraturhistoria 1-111* (1929-1932 och 1935)

¹² Ibid. s. 107.

Min frågeställning är följande:

- I vilka läroböcker omnämns Harry Martinson och Moa Martinson samt på hur många sidor?
- Vilket förhållningssätt har författaren i sin skildring av Harry Martinson samt Moa Martinson?
- Hur är fördelningen mellan manliga och kvinnliga läroboksförfattare?

1.2 Material

Under denna period har det funnits fler läroböcker än de jag har undersökt men jag har endast valt ut de böcker som Harry Martinson och Moa Martinsons författarskap har skildrats. I vissa antologiböcker har det funnits med författarpresentationer och då har jag tagit med dem i min undersökning. Men de antologiböcker som bara har haft med deras texter har jag valt bort eftersom det är hur deras författarskap skildras som jag har undersökt. Läroböckerna har jag funnit på pedagogiska biblioteket i Göteborg. Tryckerierna är skyldiga att lämna ett referensexemplar av varje lärobok som trycks men det går inte att utesluta att någon bok eventuellt har försvunnit. I min undersökning har jag haft ett omfattande källmaterial för att analysera hur deras författarskap har skildrats under perioden 1966-2006 i svenska läroböcker för gymnasiet. Jag har valt att presentera källmaterialet i årtalsordning med början år 1966.

- *Svenska för gymnasiet*, Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh (1966), Biblioteksförlaget Stockholm
- *Litteratur och teknik*, Bengt Andréasson, N R Oxelqvist, (1967), Bokförlaget Liber
- *Svenska för fackskolan Social Ekonomisk linje*, Bengt Brodow, Gunvor Johansson, Göran Ågren, Bengt G. Öh, Biblioteksförlaget Stockholm
- *Lärobok åk 1 Svenska för gymnasieskolan*, Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh (1972) Biblioteksförlaget Stockholm
- *Att reflektera och ta ställning*, Andén, Carlholm, Tillman (1973) Esselte Studium AB
- *Lärobok åk 3 Svenska för gymnasieskolan*, Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh (1973), Biblioteksförlaget AB
- *Ettårig svenska*, Bengt Brodow, Sylvia Danielsson, Gunvor Johansson, Göran Ågren, Bengt G. Öh (1976), Biblioteksförlaget
- *Två-årig svenska Sociala och ekonomiska linjer*, Bengt Brodow, Gunvor Johansson, Göran Ågren, Bengt G. Öh (1976) Biblioteksförlaget
- *Litteraturorientering*, Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing, Lennart Husén, Runo Lindskog, Lars Melin (1977) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Berättare genom tiderna*, Runo Lindskog, Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing (1982) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Litteraturen genom tiderna*, Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing (1982) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Vuxen svenska läsebok*, Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Ingemar Svantesson, Dick Widing (1982) Bokförlaget Natur och Kultur

- *Svensk litteratur under tusen år*, Rune Fröroth (1984) Almqvist & Wiksell
- *Litteraturen i tiden*, Ella Liliengren (1987) Gummessons Tryckeri
- *Dikten och vi*, Bengt Brodow, Börje Bergström, Ingrid Nettervik (1991) Kristianstads Boktryckeri
- *1900-tals lyrik*, Sven Holmstrand, Lennart Husén, Runo Lindskog, Ragnhild Nordén, Hugo Rydén, Dick Widing (1993) Berglings
- *Möt litteraturen*, Bengt Brodow, Ingrid Nettervik (1998) Kristianstad Boktryckeri
- *101 svenska och utländska författare*, Elisabeth Rinman (1996) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Dialog 1900-talet Antologi*, Runo Lindskog, Anna Widing Niemelä (2000) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Dialog 1900-talet Litteraturhistoria*, Runo Lindskog, Anna Widing Niemelä (2000) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Prolog Språk och litteratur A+B*, Lilian Perme (2000) Gleerups Utbildningscentrum AB
- *Svenska i tiden, Grön*, Anita Danielsson, Ulla Siljeholm (2003) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Ekengrens svenska*, Brita Lorentzson-Ekengren, Hans-Eric Ekengren (2003) Bokförlaget Natur och kultur
- *Svenska i tiden, Röd*, Anita Danielsson, Ulla Siljeholm (2003) Bokförlaget Natur och Kultur
- *Levande texter*, Ulf Jansson (2004) Almqvist & Wiksell Tryckeri AB
- *Texter & Tankar*, Svante Skoglund (2006) Elanders Berglings

1.3 Metod

Min undersökning är både kvalitativ och kvantitativ. När jag har undersökt hur mycket plats Moa Martinson och Harry Martinson har fått i läroböckerna har jag räknat sidantalet som de finns omskrivna på. Till den kvalitativa delen har jag använt *Bengt-Göran Martinssons* avhandling *Tradition och betydelse 1989*.¹³ Bengt-Göran Martinsson använder tre olika analysverktyg för att förhålla sig till litteraturen nämligen det idealistiska förhållningssättet, det historiska-empiriska förhållningssättet och det psykologisk-symboliska förhållningssättet. Frågorna ställs om vilken uppgift litteraturen har, vad litteraturen vill förmedla till läsaren och vilken uppgift författaren har. Genom att få svar på dessa och liknande frågor får man reda på skribentens medvetna eller omedvetna litteratursyn.

1.4 Tidigare forskning

Flera svenska avhandlingar har lagts fram om läromedel i den svenska skolan. De avhandlingar som jag har koncentrerat mig på är Annica Danielsson *Tre antologier – tre*

¹³ Bengt-Göran Martinsson, *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968*, (akad. avh., Stockholm, 1989)

verkligheter (1988)¹⁴, Bengt-Göran Martinsson *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968* (1989)¹⁵, Lars Brink *Gymnasiets litterära kanon under perioden 1910-1945* (1992)¹⁶, Anna Williams studie *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (1992)¹⁷ och Boel Englund *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt åter-skapande* (1997)¹⁸.

Annica Danielssons avhandling *Tre antologier – tre verkligheter* (1988) är en undersökning om tre antologier i ett litterärt och tematiskt perspektiv. Hennes undersökningsperiod är från 1945-1975. Den litterära delen tar upp vilka författare som ingår i antologierna och den tematiska delen tar upp vilket budskap som förmedlas genom texterna. Hennes undersökning visar att de äldsta antologierna betonar religiösa och fosterländska texter medan de yngre antologierna fokuserar på 1900-tals texter. Bengt-Göran Martinssons avhandling *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968* (1989) tar upp litteraturens möte med läsaren i skolan i faktiska situationer och kulturella sammanhang. Han utgår ifrån att skolans litteraturstudier kan sättas i relation till kulturella ramar och andra faktorer som har påverkat litteraturstudierna i skolan. Studien är en empirisk undersökning med skoluppsatser som material. Han är inte intresserad av tolkningar av enskilda verk utan litteraturuppfattningen i stort. Det främsta skälet till varför han valde att undersöka just denna period är att litteraturundervisningens syfte var att vidareförmedla en bestämd litteratur, det litterära arvet, kanon. Lars Brink undersöker gymnasiets litteraturhistoriska läroböcker i sin avhandling *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1945* (1992). Han undersökte om det fanns en medveten eller omedveten litterär kanon i det svenska gymnasiet och han studerade hur kanon bildas och hur den förändras över tid. Han diskuterar de fristående verkens roll i undervisningen och ifrågasätter klassuppsättningar av viss litteratur i skolan som han anser kan vara cementerande. I Lars Brinks studie saknas ett genusperspektiv men han konstaterar att det är få kvinnor representerade i den litterär kanon.

¹⁴ Annica Danielsson, *Tre antologier-tre verkligheter, en undersökning av gymnasiets litteraturförmedling 1947-1975*, (akad.avh., Lund, 1988)

¹⁵ Bengt-Göran Martinsson, *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968*, (akad.avh., Stockholm, 1989)

¹⁶ Lars Brink, *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1954*, (akad.avh., Uppsala, 1992)

¹⁷ Anna Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, (Hedemora, 1997)

¹⁸ Boel Englund, *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett åter-skapande*, (akad.avh., Stockholm, 1999)

Anna Williams skrev en studie *Stjärnor utan stjärnbilder, Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (1997). Hennes studie är både kvantitativ och kvalitativ. Hon undersöker hur mycket plats manliga och kvinnliga författare har fått i handböckerna. Uträkningen som hon har gjort visar på hur kanon har förändrats. I den kvalitativa undersökningen har hon letat efter förhållningssätt och värderingar som fungerar som särskiljande mellan manliga och kvinnliga författare. Hon undersöker också vilka normer och hur särskiljandet används för att bedöma olika författarskap. Hon konstaterar att kvinnliga författare är underrepresenterade i litteraturhandböcker och även om kvinnor får utrymme i vissa utav böckerna värderas deras texter på ett annat sätt än manliga författare. Den manliga normen lyser igenom samtliga litteraturhandböcker som hon har undersökt. Boel Englunds avhandling heter *Skolans tal om litteratur Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt åter-skapande* (1997). Hon gör en jämförelse av texter för litteraturundervisningen i Sverige och i Frankrike. Vilka utav dessa texter som lyfts vidare till nästa generation. Hon undersöker också skillnaden i förhållningssättet till ett kulturarv från 1920 och 1980. Vid början av 1900-talet var ärvandet en självklarhet, det ingick i en icke genomlyst process som innebar umgänge med äldre tider och dess kultur. Kring 1980 var det däremot benämnt, som just överlämnandet av ett arv.

1.5 Läroplanen

I gymnasieskolan används *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*¹⁹. Läroplanen avser gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda. Läroplanen står för:

En läroplan är en förordning som utfärdas av regeringen och som ska följas.

Det finns tre läroplaner - en för förskolan (Lpfö 98), en för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) och en för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Läroplanerna länkar i varandra genom att de är uppbyggda på likartat sätt och uttrycker samma syn på kunskap, utveckling och lärande.

I läroplanerna beskrivs verksamheternas värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer för arbetet.

Målen för det offentliga skolväsendet är av två slag, dels mål som skolan ska sträva efter att eleverna når (strävansmål), dels mål som skolan ska se till att alla elever kan uppnå (uppnåendemål).

Förskolans mål anger vad förskolan ska sträva efter när det gäller barns utveckling (strävansmål).²⁰

¹⁹ Skolverket, *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*.

²⁰ Skolverket, *Läroplanen Lpf 94*

Lpf94 är ett omfattande dokument som tar upp kunskapsmål, strävansmål samt elevenlärarens och rektorns ansvar i skolan. I läroplanens grundläggande värden står det att skolan ska förankra de värden som vårt samhälle vilar på. ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla”²¹. Under punkten en likvärdig utbildning står det att ”skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt”²². Under riktlinjer står det ”Läraren skall se till att undervisningen till innehåll och uppläggning speglar både manliga och kvinnliga perspektiv”.²³ Vad som anses vara kvinnligt eller manligt står inte definierat någonstans i läroplanen, vilket gör att det inte finns några direkta riktlinjer när det gäller jämställdheten i skolan utan det är upp till var och en att lägga in sina egna värderingar vad det är. Att skolan ska arbeta med jämställdhetsfrågor är inte något som är tillagt i den senaste läroplanen utan det fanns med redan i läroplanen för grundskolan Lgr 69. I Lgr 69 i den allmänna delen står det att ”läroplanens mål och riktlinjer bör skolan verka för jämställdhet mellan könen – i familjen, på arbetsmarknaden och inom samhällslivet i övrigt. Detta bör ske dels genom att pojkar och flickor behandlas lika, dels genom att skolan i sitt arbete motverkar traditionella könsrollsattityder och stimulerar eleverna att debattera och ifrågasätta de skillnader mellan män och kvinnor i inflytande, arbetsuppgifter och löner som finns på många områden i samhället.”²⁴ Det poängteras att i svenska ges möjligheter att belysa könsrollsfrågan ur en mängd psykologiska och sociala aspekter.

Både i den nuvarande och i tidigare läroplaner har skolan som mål att skolan ska arbeta medvetet för att pojkar och flickor ska behandlas på samma sätt. Målen i dokumenten ser bra ut, men det är inte alltid lika lätt i verkligheten. Karin Westman Berg skriver i sin bok *Textanalys från könsrollssynpunkt*²⁵ att det kan vara svårt att arbeta med genusfrågor, ifrågasättandet berör många människor starkt och det är naturligt att blockeringar uppstår mot information som faktiskt kan leda till förändringar hos en person. I undervisning som berör dessa frågor gäller det främst att utmana attityder hos individen. Fördomar är särskilt svårt att förändra, för oftast är det åsikter som har tagits över från någon annan. Attityder och

²¹ Skolverket. *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*.s.3.

²² Ibid. s. 4

²³ Ibid. s. 12

²⁴ Karin Westman Berg, *Textanalys från könsrollssynpunkt*, (Lund, 1976) s. 37.

²⁵ Ibid.

fördomar förändras inte plötsligt. Man kan inte komma in i ett klassrum och räkna med att några lektionstillfällen ska vikas åt genusfrågor utan det är något som man måste arbeta med vid varje lektionstillfälle. Men det är inte bara jämställdhet som kan diskuteras när det gäller litteratur för det finns även andra problem som Anette Kolodnys artikel ”Dancing through the minefield: some observations on the theory, practice and politics of a feminist literary criticism”²⁶ pekar på. Enligt henne finns det många skäl till varför vi läser äldre litteratur men de två tyngsta orsakerna är att många läsare vill veta hur det var på den tiden och för att förstå tiden vi lever i måste vi veta något om vår bakgrund. De som läser äldre litteratur för att få reda på hur det var förr eller för att förstå vår nutid måste förstå att texterna inte är sanningen, utan fiktion. Vi kan aldrig få en ”sann” bild av hur livet var genom skönlitteraturen. Att läsa litteratur på det sättet ger en skev bild av verkligheten. Varje gång en läsare läser om en text ändras läsarens uppfattning. Sanningen om gamla tider finns inte i skönlitterära böcker. En annan viktig sak som lärare bör tänka på är att vad vi har lärt oss att läsa som yngre styr vad vi som vuxna kommer att tycka om att läsa. Läsning är en lärd aktivitet och här behöver vi ett nytt sätt att se på texter. Enligt Anette Kolodny finns det studier som visar att män många gånger har svårt för att förstå symboliken i många kvinnliga författares språk. Män har historiskt sett levt långt ifrån kvinnans liv som har handlat om barnafödande, barnpassning och köket. Kolodny menar att det är ett liv som många män har haft svårt att relatera till. För att få män att läsa och uppskatta kvinnliga författare måste de lära sig att läsa dem på precis samma sätt som kvinnor har lärt sig att uppskatta manliga författare. Vi måste öppna våra ögon och se texter från många olika håll. Meningen är inte att degradera manliga texter utan vi måste hitta andra och fler sätt att läsa texter. Vi måste ha ett bredare perspektiv när det gäller att döma texter. Det finns ingen läsning som är rätt eller fel men det finns lässtrategier som är mindre bra.

Läroböckerna som används i skolan idag har en skev fördelning mellan manliga och kvinnliga författare. Hur läroböckerna kommer att se ut i framtiden vet vi inte, men lärarna måste arbeta med de böcker som finns tillgängliga idag. Boel Englund visar i *Skolans tal om litteraturen*²⁷ på många sätt hur förhållandet mellan män och kvinnor har gestaltat sig både i privatlivet och i samhället. Därför är det viktigt att eleverna blir vana att uppmärksamma kvinnskildringar och genusfrågorna i litteraturen. Första steget i undervisningen blir att

²⁶ Anette Kolodny, ”Dancing through the minefield: some observations on the theory, practice and politics of a feminist literary criticism”, (*Feminist Studie* 6, no 1, 1980).

²⁷ Boel Englund, *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt åter-skapanda*. (akad.avh., Stockholm, 1999).

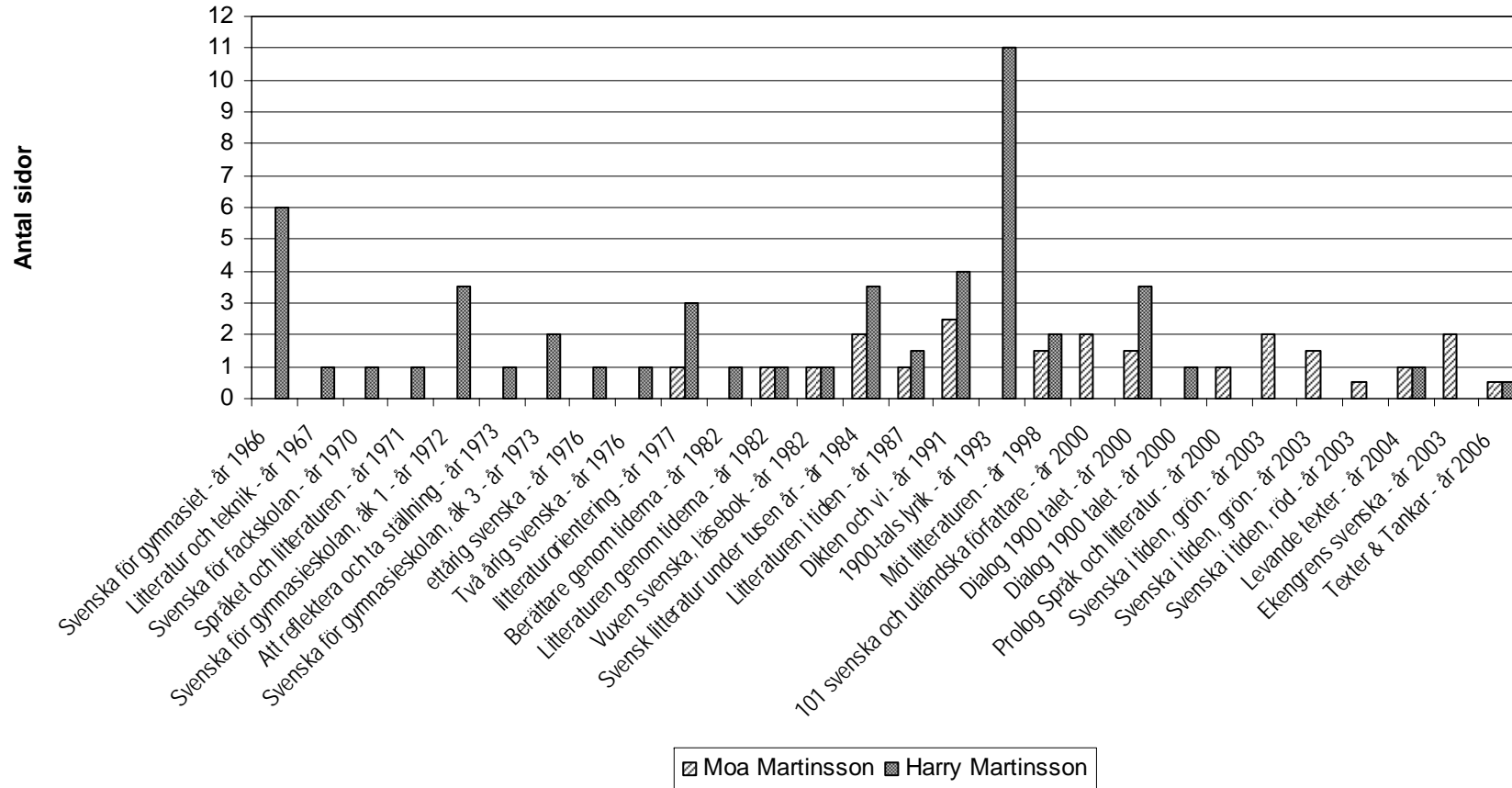
uppmärksamma och ifrågasätta dessa roller. Andra steget blir att försöka hitta orsakerna till varför det ser ut som det gör. Det tredje steget blir att analysera följderna av könsrollerna, vad innebär det för individen, för familjen och för samhället? Och det fjärde steget blir att diskutera möjligheter till förändringar. Utav äldre texter finns det mycket som aktualiserar situationer idag. Förhoppningsvis blir eleverna motiverade till att dra paralleller till idag.

3 Undersökning

3.1 Moa Martinson och Harry Martinsons omnämmande i läroböckerna

Den första frågan jag ställde mig var vilka läroböcker som omnämner Harry Martinson och Moa Martinsons författarskap samt på hur många sidor. Jag har räknat antalet sidor som de omnämns på och har deras författarpresentation omnämnts på mindre än en halv sida har jag konsekvent räknat det som en halv sida och har de omnämnts på mer än en halv sida har jag konsekvent räknat det som en hel sida. I de läroböcker som de endast är omnämnda med en mening har jag valt att inte ta med dem alls. Skälet till det är att när de omnämns med endast en mening är det oftast som en bisak i någon annans författares presentation. Här nedan följer ett diagram som visar deras omnämmande i läroböckerna under perioden 1996-2006. Jag har inte tagit med författarna till läroböckerna utan de presenteras separat i en kommande tabell.

Moa och Harry Martinsson omnämning i läroböckerna över tid

Anledningen till att det finns färre läroböcker i början av min undersökningsperiod beror troligtvis på att det i tidigare läroplaner fanns föreskrifter som reglerade vilka läroböcker som skulle användas. Alla skolor i Sverige använde i princip samma läroböcker. Från och med Lpf94 har detta tagits bort och varje enskild skola får själv välja vilka böcker som ska användas i undervisningen. Rektorn på varje skola har som uppgift att välja ut adekvata läroböcker i samtliga ämnen men de flesta rektorer väljer ut dessa i samarbete med lärarna. Totalt har jag undersökt 28 stycken läroböcker varav Harry Martinson har omnämnts i 22 böcker och Moa Martinson i 16 böcker. När det gäller sidantalet har Harry Martinson tilldelats 51 sidor medan Moa Martinson har tilldelats 22 sidor totalt. I diagrammet kan man se att Moa Martinson nämndes i en lärobok första gången år 1977. Harry Martinson finns däremot med i samtliga läroböcker fram till år 2000. Lilian Perme, *Prolog språk och litteratur (2000)*²⁸ var den första som valde att inte ta med honom i en lärobok. En slutsats man kan dra utav diagrammet är att Moa Martinsons författarskap har stärkts under senare år medan Harry Martinsons har försvagats. I *Stjärnor utan stjärnbilder*²⁹ skriver Williams att bilden av Moa Martinson har i stort sett varit densamma ända från 1930-talet fram till 1980-talet då Barbro Beckberger i *Kvinnornas litteraturhistoria (1983)* presenterar en feministisk läsning av Moa Martinsons författarskap. Ebba Witt Brattström bidrog genom sin avhandling *Moa Martinson, Skrift och drift i trettioalet* (1988). Efter dessa studier har Moa Martinsons roll förstärkts i den litterära kanon. I min undersökning stärks den teorin av Bengt Brodow som är den som har skrivit flest läroböcker under den längsta perioden, från 1966-1998, i min undersökning. Fram till år 1991 hade han inte tagit med Moa Martinson i någon utav de läroböcker som han hade varit med och skrivit. År 1991 var han med och skrev läroboken *Dikten och vi*³⁰. I den boken tilldelas Moa Martinson 2,5 sidor och Harry Martinson 3,5 sidor. Även Anette Kolodny diskuterar i liknande termer i sin artikel "Dancing through the minefield: Some observations on the theory, practice and politics of a feminist literary criticism"³¹ att den feministiska litteraturkritiken är viktig för att stärka bortglömda kvinnliga författare. För att förstärka sin åsikt om hur viktig den feministiska litteraturkritiken är tar hon som exempel två bortglömda författare, Rebecca Harding och Charlotte Perkins Gilman, som levde under 1800-talet. Båda dessa författare hade fallit i glömska men 1973 beslutade Feminist Press att ge ut Rebecca Harding Davis novell *Life in the Iron Mills* (1861) samt Charlotte Perkins Gilmans bok *The Yellow Wallpaper* (1892). Vid utgivningen 1973 blev båda dessa böcker en succé. Det var två

²⁸ Lilian Perme, *Prolog språk och litteratur*, (Trelleborg, 2000)

²⁹ Williams, s. 16.

³⁰ Bengt Brodow, Börje Bergström, Ingrid Nettervik, *Litteraturen och vi*, (Kristianstad, 1991)

³¹ Kolodny, s. 2.

författarskap som hade varit bortglömda i nästan hundra år. Anna Williams säger i *Stjärnor utan stjärnbilder* att utrymmet som ges till författarna i litteraturhandböcker är en fingervisning hur viktiga de anses vara. Men att i vissa litteraturhandböcker har kvinnliga författare fått ett generöst utrymme men ändå så har den manliga normen hållits kvar. Enligt Williams så är det ett mönster som hon har upptäckt när hon undersökte hur särskiljandet verkställs i litteraturhandböcker och vilka normer som tillämpas vid bedömningen av författarskapen. ”När siffror och värderingar så kopplas samman friläggs en del klagande mönster,³²”

3.2 Förhållningssätt

Den kvalitativa analysmetod som jag har valt för att ta reda på vilket förhållningssätt författaren har till författarskapet, är Bengt-Göran Martinsons analysverktyg, det idealistiska, historisk-empiriskt och det psykologisk-symboliska förhållningssättet. Det idealistiska förhållningssättet innebär att skribenten lägger tonvikten på författaren. Författaren beskrivs i profetiska termer, han/hon har egenskaper som skiljer ut honom/henne och är ouppnåelig från den vanliga människan. Ett vanligt drag är att texterna anses säga sanningar på ett djupsinnigt sätt. Respektive författare beskrivs som den störste, djupsinnigaste och mest kända författare, som något helt unikt. Historisk-empiriskt förhållningssätt innebär att författaren ges en blygsammare ställning än det idealistiska förhållningssättet. Istället för att uppfatta författaren som en profet uppfattas han/hon som en vanlig människa. En väsentlig skillnad är att man även kan tillskriva en författare dåliga egenskaper vilket man inte gör i det idealistiska förhållningssättet. Man skriver gärna rent biografiska data och beskriver gärna författarens levnadsförhållanden. Psykologisk-symboliskt förhållningssätt innebär att författaren har en viktig betydelse men det är människan och inte profeten som avses. Författaren äger egenskaper – känslighet, själslig sensibilitet – som gör att han/hon kan känna och förstå mer än den vanliga människan. Författaren beskriver villkoren för den mänskliga existensen. Det litterära verket förknippas starkt med sin upphovsmans egenskaper, det antas spegla hans/hennes själ. Verket ses dessutom som en symbolisk, allmängiltig skildring av den mänskliga existensens villkor. Litteraturen är inte en enkel avbildning av den verkliga världen utan av något mycket djupare och allmängiltigt, något som bara kan uttryckas igenom symboler. Författaren står bredvid den vanliga människan.

³² Williams, s. 20.

Jag har valt att presentera mina resultat i ett diagram men jag har även tagit med exempel för att visa vilka urval jag har gjort när jag har placerat in texterna under respektive förhållningssätt. ID står för idealistiska förhållningssättet, HE står för historisk-empiriska sättet och slutligen PS som står för det psykologisk-symboliska förhållningssättet.

		Moa Martinson			Harry Martinson		
		ID	HE	PS	ID	HE	PS
Svenska för gymnasiet	1966						x
Litteratur och teknik	1967					x	
Svenska för fackskolan	1970						x
Språket och litteraturen	1971					x	
Svenska för gymnasieskolan, åk 1	1972				x		
Att reflektera och ta ställning	1973					x	
Svenska för gymnasieskolan, åk 3	1973						x
Ettårig svenska	1976						x
Två årig svenska	1976						x
Litteraturorientering	1977		x				x
Berättare genom tiderna	1982					x	
Litteraturen genom tiderna	1982		x				x
Vuxen svenska, läsebok	1982		x			x	
Svensk litteratur under tusen år	1984		x		x		
Dikten och vi	1987			x			x
Litteraturen i tiden	1991		x			x	
1900-tals lyrik	1993				x		
101 svenska och utländska författare	1996		x				
Möt Litteraturen	1998		x			x	
Dialog 1900 talet	2000		x		x		
Dialog 1900 talet, antologi	2000				x		
Prolog Språk och litteratur	2000		x				
Ekeningrens svenska	2003		x				
Svenska i tiden, grön	2003		x				
Svenska i tiden, grön	2003		x				
Svenska i tiden, röd	2003		x				
Levande texter	2004		x			x	
Texter & Tankar	2006		x			x	

När jag har placerat in författarna under respektive rubrik är det subjektivt och det går att diskutera under vilken rubrik de ska placeras. Jag har dock försökt att göra det så konsekvent som möjligt. I Moa Martinsons författarpresentationer anser jag att alla läroböcker utom en, *Dikten och vi*,³³ lägger tyngdpunkten på hennes levnadsöde och hennes egenskaper som människa inte som författare. När hennes författarskap diskuteras så är det på ett väldigt rakt och enkelt sätt, det är endast i tre läroböcker som man har kommenterat hennes sätt att skriva med adjektiv. I *Vuxen svenska läsebok* ”Med stor inlevelse berättar hon om tillvarons hårdhet och orättvisa men också om glädjen och den osjälviska kärleken.”³⁴ och i *Levande texter* ”Moa Martinson är den första arbetarkvinna i Sverige som blir författare och når en stor publik. Med sakkunskap, humor och värme skildrar hon kvinnoöden från sin ungdoms fattig-Sverige och från äldre tider.”³⁵ och slutligen i *Dikten och vi* ”Hennes förmåga att mitt i det djupa eländet se det komiska i tillvaron aktualiserar en sida av Moa Martinsons författarskap som inte får glömmas bort: den försonande humorn och berättarglädjen.”³⁶ I de andra läroböckerna kommenteras inte hennes författarskap på det sättet utan de drar istället paralleller med hennes eget liv. I *Svensk litteratur under tusen år* står följande ”Hon skildrar arbetarkvinnor, ”pigorna”, som gjorde det tunga, smutsiga grovarbetet i lagårdar, fabriker och kök (...) Min mor var väverska under flera år på olika yllefabriker i Norrköping. Jag var hennes oäkta unge och vi skulle båda leva på hennes avlöning som var under all kritik. Vår levnadsstandard blev också under all kritik. Så berättar Moa Martinson om sig själv. Hon visste mycket om hur det är att vara fattig och förödmjukad.”³⁷ Ett annat exempel som visar hur författarna till läroböckerna drar paralleller finns i *Vuxen svenska läsebok* ”Moa Martinson (1890-1964) berättar om människor som arbetar i jorden och i industrierna, deras slit och längtan. Mycket av det hon skrev om hade hon själv upplevt i sin barndom bland arbetare på Östgötaslätten och i industristaden Norrköping.”³⁸ Andra exempel som visar hur Moa Martinsons författarskap presenteras är följande ”I synnerhet i Moa Martinsons (1890-1964) böcker skildras arbetarkvinnornas hårda liv. De arbetar i fabriker, de föder barn och får missfall gång på gång.”³⁹ I *Svenska i tiden* kan man läsa följande ”Moa Martinsons romaner tar med oss till kvinnornas värld, till kök, tvättstugor, restaurangkök och textilfabriker.”⁴⁰

³³ Bengt Brodow, Börje Bergström, Ingrid Nettervik, *Dikten och vi*, (Kristianstad, 1991)

³⁴ Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Ingemar Swantesson, Dick Widing, *Vuxen svenska läsebok*, (Stockholm, 1982) s. 218.

³⁵ Ulf Jansson, *Levande texter*, (Uppsala, 2004) s. 383.

³⁶ Bengt Brodow, Börje Bergström, Ingrid Nettervik, *Dikten och vi*, (Kristianstad, 1991)

³⁷ Rune Fröroth, *Svensk litteratur under tusen år*, (Stockholm, 1984) s. 82.

³⁸ Hugo Ryden m.fl. s. 218

³⁹ Perme, s. 98

⁴⁰ Anita Danielsson, Ulla Siljeholm, *Svenska i tiden, lärobok grön*, (Stockholm, 2003) s. 279

Harry Martinsons författarskap har däremot skildrats på olika sätt. Nio gånger enligt det historisk-empiriska sättet, åtta gånger enligt det psykologisk-symboliska sättet och fem gånger enligt det idealistiska förhållningssättet. Det idealistiska och psykologisk-symboliska förhållningssätten kan ibland tangera varandra. Jag har försökt att göra en rättvis bedömning av vilket som passar bäst in. Jag har valt att varje presentation ska ha ett förhållningssätt även om det i vissa fall går att diskutera om det inte hade varit bättre att välja två. I *Svenska för gymnasiet* (1966)⁴¹ skriver författarna en del om hans tragiska uppväxt men till skillnad från Moa Martinsons har hans tragiska levnadsöde inspirerat hans författarskap och inte bara skildrats. ”År 1927 satte lungsoten punkt för hans sjöliv och efter en sanatorievistelse begav han sig till Stockholm, där han reste ett hemmagjort tält utanför Skanstull och beslöt att bli författare. Han kom snart in i De fem ungas krets (se s 289) som en äventyrets sjöfågel med sitt öppna sjömansskrätt.”⁴² I samma lärobok står det att han tecknade både skarpa och stämmningsfyllda bilder från barndomens värld. I den fortsatta skildringen kan man läsa att han var en språklig förnyare och kan sättas vid sidan av Strindberg. Han var ett språkgeni och med Linnés kunskap och saklighet och med Darwins insikt ger han noggranna detaljer om den svenska naturen. Alla dessa egenskaper gör att man kan placera in honom i det idealistiska förhållningssättet också men jag valde att placera honom i det psykologisk-symboliska förhållningssättet för i texten kopplar man Harry Martinsons egenskaper som människa till hans texter. ”Med större reservation tog man emot hans nästa diktsamling, *Natur* (1934). Den tillkom under en mörk tid för författaren med flera flyktförsök och spänningar i äktenskapet med Moa Martinson.”⁴³ Författarna skriver också om Harry Martinsons förmåga att uttrycka sig i symboler. ”Och ständigt vidgas perspektiven, varvid naturiakttagelserna mynnar ut i reflexioner över människans problem.”⁴⁴ I *Svensk litteratur under tusen år* (1984)⁴⁵ finns både Moa Martinson och Harry Martinson representerade. Som jag skrev tidigare kan Moa Martinsons presentation i denna bok placeras in under det historisk-empiriska förhållningssättet. Däremot har jag placerat in Harry Martinson under det idealistiska förhållningssättet. I författarpresentationen står det en mening om hans liv och då står det att han hade varit sjöman. Resten av texten är en hyllning till honom som författare. ”Själv kunde Harry Martinson uttrycka sig på både ”märgsvenska och hjärtensvenska”, och i

⁴¹ Brodow, Edqvist, Kvaleff, Öh, *Svenska för gymnasiet*, (Stockholm, 1966)

⁴² Ibid. s. 291.

⁴³ Ibid. s. 292.

⁴⁴ Ibid. s. 293.

⁴⁵ Fröroth, s. 76, s.82.

sin ordglädje gjorde han ofta nya ord och oväntade bilder(...)vackra stämningsbilder blandade med skarpa iakttagelser och ett annorlunda sätt att berätta (...) Ofta innehåller de delar av ord från naturvetenskap och högre matematik.”⁴⁶ I denna lärobok har samma författare valt att presentera två författare på helt olika vis. Moa Martinsons författarskap skildras i en mening och resten är biografiska data om henne och hennes liv. Harry Martinsons liv skildras i en mening och resten av texten ägnas åt hans författarskap. Harry Martinson har presenterats på 3,5 sidor och Moa Martinson på 2,5 sidor.

Harry och Moa Martinson var gifta och även här skiljer det sig åt i deras presentationer i läroböckerna. I *Vuxen svenska läsebok*⁴⁷ finns båda författarna presenterade. I Moa Martinsons presentation står det att hon var gift med Harry Martinson medan det inte nämns i hans presentation. De har blivit tilldelade en sida var i denna bok. I *101 svenska och utländska författare* finns bara Moa med och det står att hon var ”gift med Harry Martinson och han påverkade hennes skrivande mycket och vice versa.”⁴⁸ I *Litteraturorientering*⁴⁹ finns båda två med men det är endast i Moas presentation som äktenskapet med Harry Martinson tas upp. Harry Martinson har tilldelats 3,5 sidor och Moa 1 sida. I *Dialog 1900-talet*⁵⁰ har Harry blivit tilldelad fyra sidor medan Moa två sidor. I Harrys presentation står det inte något om Moa men i Moas står det att ”Moa Martinsons litterära debut kom inte förrän hon träffat den unge sjömannen Harry Martinson (s 88) och gift sig med honom.”⁵¹

I *Ekegrens svenska*⁵² finns inte Harry Martinson presenterad men om Moas står det att hon blev kär i en luffare som hette Harry Martinson och skulle bli en av Sveriges främsta diktare. I *Möt litteraturen*⁵³ står det under Moas presentation att hon var gift med Harry Martinson men att hennes sena författardebut berodde helt enkelt på att hon inte hade haft tid att skriva tidigare. I Harrys presentation står det däremot ”1929 gifte han sig med den flera år äldre Helga Johansson, mera känd som Moa Martinson, vilket fick betydelse för hans utveckling som författare.”⁵⁴ Även i *1900-talslyrik*⁵⁵ skrivs det under Harrys presentation att han var gift med Moa och att de betydde mycket för varandras skrivande. I de läroböcker som Harry

⁴⁶ Ibid. s. 78.

⁴⁷ Hugo Ryden m.fl.

⁴⁸ Elisabeth Rinman, *101 svenska och utländska författare*, (Stockholm, 2000), s. 50.

⁴⁹ Rydén, Stenhag, Widing, Husén, Lindskog, Melin, *Litteraturorientering*, (Örebro, 1979)

⁵⁰ Runo Lindskog, Anna Widing Niemelä, (Stockholm, 2000)

⁵¹ Ibid. s. 101.

⁵² Brita Lorentzon-Ekegren, Hans-Eric Ekegren, *Ekegrens svenska*, (Stockholm, 2003)

⁵³ Bengt Brodow, Ingrid Nettervik, *Möt litteraturen*, (Kristianstad, 1998) s. 224

⁵⁴ Ibid. s. 276

⁵⁵ Sven Holmstrand, Lennart Husén, Runo Lindskog, Ragnhild Nordén, Hugo Rydén, Dick Widing *1900-talslyrik*, (Arlöv, 1993)

Martinson är själv representerad är det endast i denna bok som hans äktenskap med Moa nämns, *1900-tals lyrik*⁵⁶. Innan år 1993 hade äktenskapet med Moa endast nämnts en gång i en författarpresentation av Harry Martinson och det var i *Svenska för gymnasiet* ”Den tillkom under en mörk tid för författaren med flera flyktt försök och spänningar i äktenskapet med Moa Martinson.”⁵⁷ I *Mer än bara kvinnor och män Feministiska perspektiv på genus*⁵⁸ skriver författarna att det finns en tendens att framställa kvinnliga författares liv som intressantare än deras verk eller så betraktas verken som speglingar av författarpersonligheten. Medan manliga författares liv beskrivs sekundärt och texten som det primära. Genom att lägga fokus på de kvinnliga författarnas liv istället för deras verk ger skribenten en signal att författarens liv är viktigare än deras verk. När det gäller framställningen av Harry Martinson och Moa Martinson i de läroböcker som jag har undersökt stämmer det. Dock tycker jag att under 1990-talet kan man märka en viss förändring när det gäller beskrivningen av Moa Martinsons författarskap. I *Textanalys från könsrollsynpunkt*⁵⁹ står det att kvinnliga författare behandlas på ett mycket speciellt sätt. Många gånger behandlas böcker av kvinnor som böckerna vore kvinnor. Ord som används för att beskriva en kvinna används även för att beskriva hennes texter. Vidare står det att även manliga författare kan råka ut för dessa värdeladdade ord. Ord som används om manliga författare är ”vitalitet”, ”kraft”, ”potens” mm. Men använder man ord som ”fridsam”, ”känslig” eller i värsta fall ”feminin” om en manlig författares texter upplevs de inte som positivt. Detta exempel visar behovet av en medvetenhet som behövs för att genomskåda de patriarkala värderingar som finns i vårt vokabulär. När det gäller de skildringar som jag har läst om Moa och Harrys författarskap stämmer det in på Harrys presentationer. Många värdeladdade och starka ord används om hans författarskap som överraskande bildspråk, skarpa synbilder, språkgeni, humoristiska besjälningar, detaljskärpa o.s.v. Moas författarskap omnämns inte på samma sätt utan det är endast i tre läroböcker som ord används som inlevelse, sakkunskap, humor och värme men däremot skriver författarna mycket biografiska data om Moa trots att hon har blivit tilldelad 22 sidor totalt mot Harrys 51 sidor.

⁵⁶ Ibid.

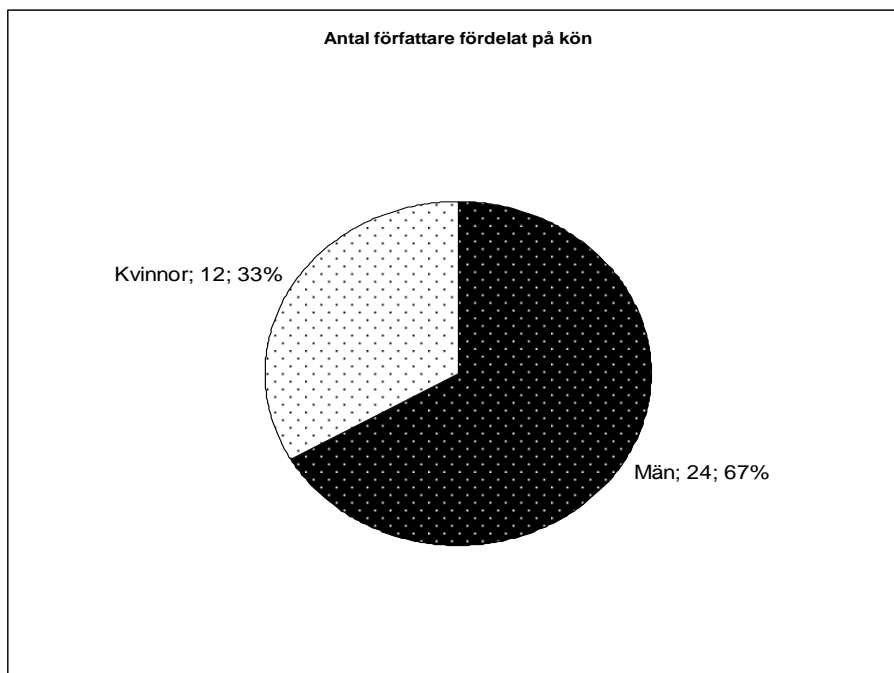
⁵⁷ Brodow m.fl. s. 292

⁵⁸ Mulinari m.fl.

⁵⁹ Karin Westman Berg,

3.3 Läroboksförfattare

Den tredje frågan är hur fördelningen mellan manliga och kvinnliga läroboksförfattare är. I de läroböcker som jag har undersökt är det 12 kvinnor och 24 män som har varit med och skrivit böckerna, vilket i procent innebär att kvinnorna har representerats med 33 % och männen med 67 %.

Följande tabell visar vilka böcker det är som jag har undersökt samt vilka som är författare till dem. Från 1966 till 1984 är det två kvinnor, Gunvor Johansson och Sylvia Danielsson, som har varit med och skrivit 3 läroböcker *Svenska för fackskolan social och ekonomisk linje*⁶⁰, *Ettårig svenska*⁶¹ och *Två-årig svenska Sociala och ekonomiska linjer*⁶². Resterande är män.

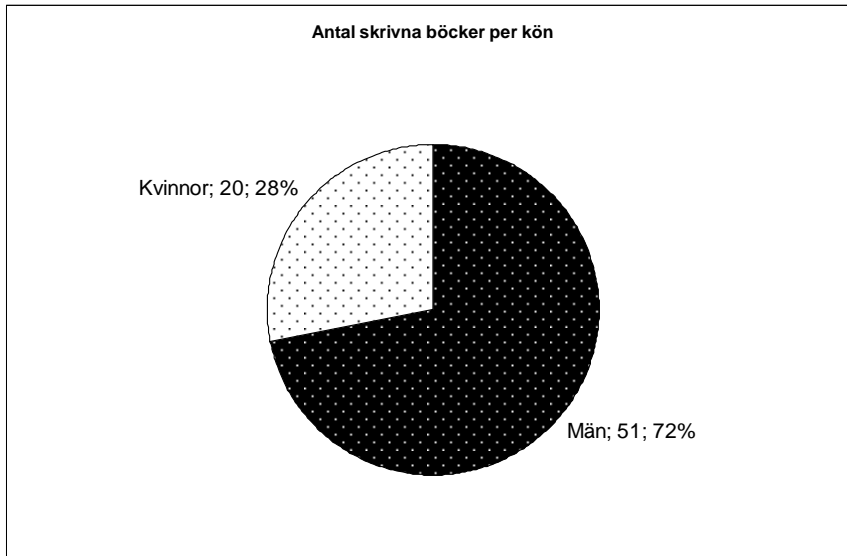
⁶⁰ Brodow, Johansson, Ågren, Öh, *Svenska för fackskolan social och ekonomisk linje*, (Lund, 1970)

⁶¹ Brodow, Danielson, Johansson, Ågren, Öh, *Ettårig svenska*, (Lund, 1976)

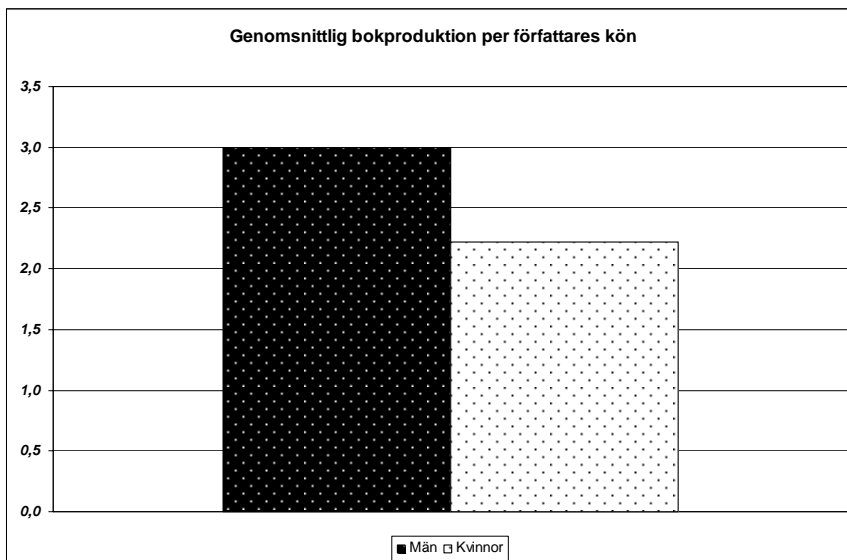
⁶² Brodow, Johansson, Ågren, Öh, *Två-årig svenska Sociala och ekonomiska linjer*, (Nacka, 1976)

Utg.år	Bokens namn	Författare
1966	Svenska för gymnasiet	Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh
1967	Litteratur och teknik	Bengt Andréasson, N R Oxelqvist
1970	Svenska för fackskolan	Bengt Brodow, Gunvor Johansson, Göran Ågren
1971	Språket och litteraturen	R Hillman, B Lohse
1972	Svenska för gymnasieskolan, åk 1	Bengt Brodow, Sven-Gustaf Edqvist, Carl Kavaleff, Bengt G. Öh
1973	Att reflektera och ta ställning	Sigvard Andrén, Evert Carlholm, Hans Tillman
1973	Svenska för gymnasieskolan, åk 3	Bengt Brodow, Sven-Gustaf Edqvist, Carl Kavaleff, Bengt G. Öh
1976	Ettårig svenska	Bengt Brodow, Sylvia Danielson, Gunvor Johansson, Göran Ågren, Bengt G Öh
1976	Två årig svenska	Bengt Brodow, Gunvor Johansson
1977	litteraturorientering	Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing
1982	Berättare genom tiderna	Runo Lindskog, Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing
1982	Litteraturen genom tiderna	Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Dick Widing
1982	Vuxen svenska, läsebok	Hugo Rydén, Gunnar Stenhag, Ingemar Svantesson, Dick Widing
1984	Svensk litteratur under tusen år	Rune Fröroth
1987	Litteraturen i tiden	Ella Liliengren
1991	Dikten och vi	Bengt Brodow, Börje Bergström, Ingrid Nettervik
1993	1900-tals lyrik	Sven Holmstrand, Lennart Husén, Runo Lindskog, Ragnhild Nordén, Hugo Rydén, Dick Widing
1998	Möt litteraturen	Bengt Brodow, Ingrid Nettervik
2000	101 svenska och utländska författare	Elisabeth Rinman
2000	Dialog 1900 talet	Runo Lindskog, Anna Widing Niemelä
2000	Dialog 1900 talet	Runo Lindskog, Anna Widing Niemelä
2000	Prolog Språk och litteratur	Lilian Perme
2003	Svenska i tiden, grön	Anita Danielsson, Ulla Siljeholm
2003	Svenska i tiden, grön	Anita Danielsson, Ulla Siljeholm
2003	Svenska i tiden, röd	Anita Danielsson, Ulla Siljeholm
2003	Ekengrens svenska	Brita Lorentzon-Ekengren, Hans-Eric Ekengren
2004	Levande texter	Ulf Jansson
2006	Texter & tankar	Svante Skoglund

Fördelningen när det gäller antal skrivna böcker per kön är att kvinnorna har varit med och skrivit 20 läroböcker medan männen har varit med och skrivit 51 böcker. I procent blir det att männen har varit med och skrivit 72 % av böckerna medan kvinnorna 28 %. Den manliga dominansen bland bokutbudet är markant.

Jag har även undersökt hur många böcker manliga respektive kvinnliga läroboksförfattare skriver och även här skiljer sig män och kvinnor åt.

Även om män och kvinnor skulle vara lika till antalet författare så skriver män fler böcker i genomsnitt, 3,0 böcker kontra 2,2. Det innebär att männen är överrepresenterade i antal författare, totalt antal böcker samt per skriven bok per författare.

De författare som har skrivit flera läroböcker tar uteslutande upp samma författarskap i deras böcker. När det gäller de kvinnliga författarna har fyra av dem varit med och skrivit fler än en lärobok medan bland männen är det tio stycken som har varit med och skrivit flera läroböcker. Under sjuttioalet var Bengt Brodow med och skrev minst fem läroböcker. *Svenska för fackskolan social och ekonomisk linje* (1970), *Svenska för gymnasieskolan, åk 1* (1972), *Svenska för gymnasieskolan, åk 3* (1973), *Ettårig svenska för tekniska linjer*, (1976) och *Två-årig svenska för sociala och ekonomiska linjer*(1976). Texterna om Harry Martinson i de böcker som Brodow var med och skrev är i tre utav böckerna identiska, *Svenska för fackskolan social och ekonomisk linje*⁶³, *Ettårig svenska för tekniska linjer*⁶⁴ och *Två-årig svenska för sociala och ekonomiska linjer*⁶⁵. I läroboken *Ettårig svenska för tekniska linjer* finns inte en enda kvinnlig författare representerad. I två utav de andra läroböckerna som Bengt Brodow var med och skrev, *Svenska för gymnasiet åk 1*⁶⁶ och *Svenska för gymnasieskolan tre och fyraåriga linjer*⁶⁷ är texterna om Harry Martinson betydligt längre. Boken från 1966 behandlar Harry Martinson på fem sidor och boken från år 1972 fyra sidor. De fyra sidorna som finns i boken från 1972 är identiska med boken från 1966. Trots att det har gått 10 år mellan läroboken från 1966 och 1976 hyllas hans författarskap på samma sätt. Det står bl.a. att han hade både Linnés och Darwins kunskap och saklighet när han skildrar naturen. Även om det idag finns möjlighet för varje rektor eller lärare att själv välja sin kurslitteratur kan man konstatera att urvalet av läroböcker inte är så stort med tanke på att många utav läroboksförfattarna skriver flera böcker och deras syn, värderingar och kunskap förändras inte markant över tid. Williams har i sin bok *Stjärnor utan stjärnbild* tagit upp problemet med att det är få personer som är med och påverkar urvalet i litteraturhistorieböckerna.

Genusperspektivet ifrågasätter den maktstruktur ur vilken den rådande vetenskapssynen växer fram. Den djupt etablerade vetenskapliga tradition som fortlever i litteraturhistoriebeskrivningen är kopplad till den akademiska institutionella traditionen och universitetsvärldens patriarkaliska ordning, där en ganska ensartad syn på vårt kulturella och litterära arv mer eller mindre medvetet förmedlas och övertas. De litteraturhistoriska handböckernas urval bestäms av ett litet forskarsamhälle och ringarna kring det som utgörs av förläggare, bibliotekarie, lärare och läroplansförfattare

⁶³ Brodow, Johansson, Ågren, Öh, *Svenska för fackskolan Social och Ekonomisk linje*, (Lund, 1970) s. 285

⁶⁴ Brodow, Johansson, Ågren, Öh, *Två-årig svenska för sociala och ekonomiska linjer*, (Nacka, 1976) s. 285

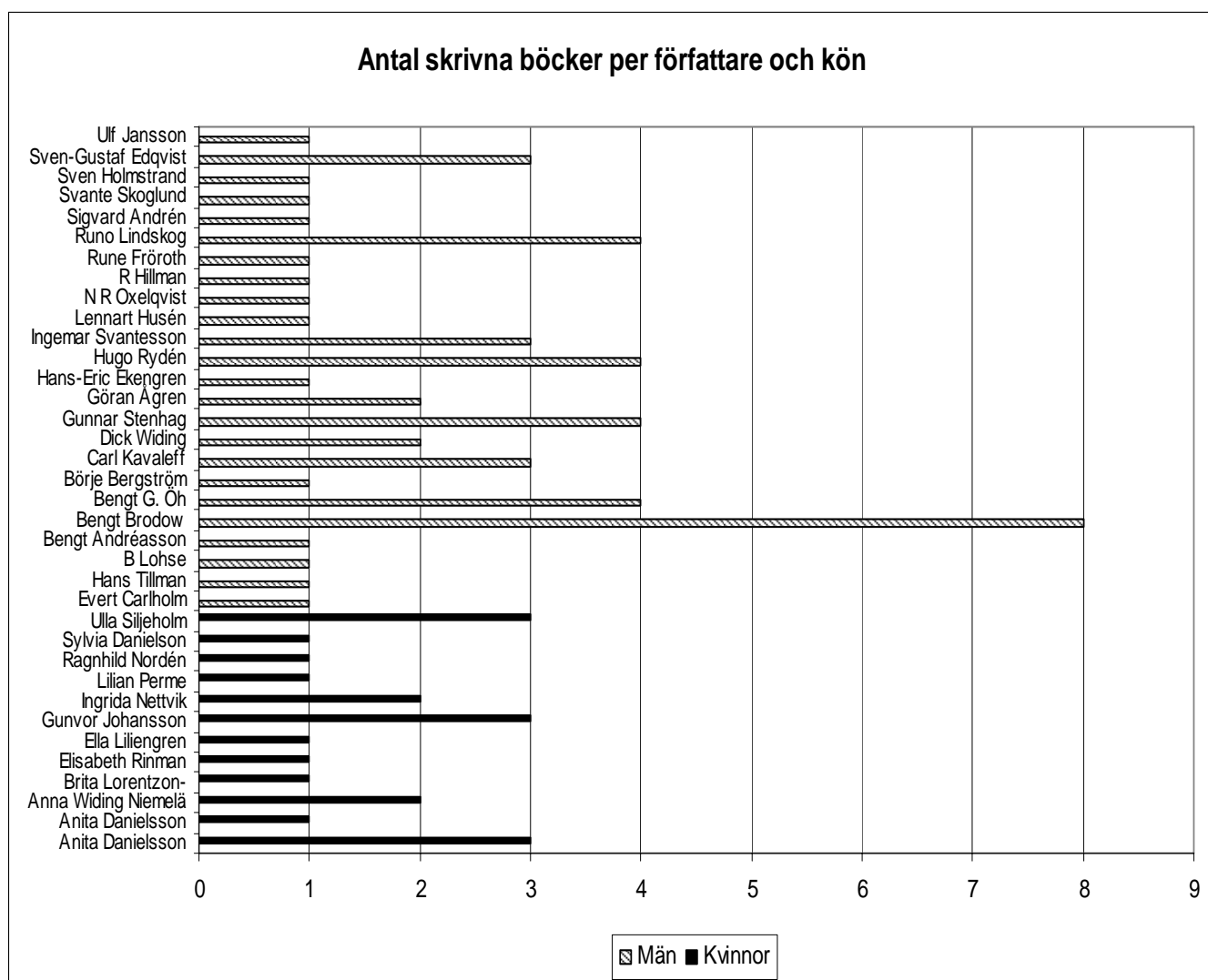
⁶⁵ Brodow, Danielsson, Johansson, Ågren, Öh, *Ettårig svenska för tekniska linjer*, (Lund, 1976) s. 124

⁶⁶ Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh, *Svenska för gymnasiet*, (Stockholm, 1966) s. 290

⁶⁷ Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh, *Svenska för gymnasieskolan tre och fyraåriga linjer*, (Stockholm, 1972) s. 265

– det är med andra ord som Gunnar Hansson formulerat det en mycket liten skara människor som bestämmer vad som kommer in i och försvinner ur nationens litterära minne. Bengt-Göran Martinsson har pekat på att gymnasiets litteraturundervisning som social och pedagogisk traditionsbildning och visat hur den grundlagt och spridit vissa bildningsideal som fått stor genomslagskraft.⁶⁸

Ser man till den undersökning som jag har gjort på läroböckerna de senaste 40 åren stämmer detta citat väl in på mina resultat trots att Anna Williams text handlar om litteraturhistorieböcker. Det är 28 läroböcker som jag har undersökt och det är några läromedelsförfattare som har varit tongivande, Bengt Brodow har varit med och skrivit åtta böcker, Bengt G Öh, Hugo Rydén, Runo Lindskog och Gunnar Stenhag har alla varit med och skrivit minst fyra böcker.

⁶⁸ Williams, s. 189.

4 Slutdiskussion

I korta drag har min undersökning visat följande

- Läroplanen Lpf 94 har tydliga mål angående skolans ansvar att arbeta för jämlikhet. Lpf 94 har en stor brist som inte har definierat vad som anses vara manligt och kvinnligt vilket gör att målen blir svåra att tyda och öppnar sig för många tolkningar.
- Moa Martinson och Harry Martinsons omnämnande i läroböckerna är ojämnt. Dock har Moa Martinsons författarskap förstärkts de senaste åren medan Harry Martinsons har försvagats. Samtidigt som Moa Martinson började omnämnas i läroböckerna kom två avhandlingar som handlade om henne och hennes författarskap. Vilket förstärker åsikten att forskning om kvinnliga författare behövs.
- Moa Martinson och Harry Martinson skildras olika i läroböckerna. Skildringarna om Moa är baserade på biografiska data och hennes författarskap nämns som något sekundärt medan Harry Martinsons skildringar är baserade på hans författarskap och biografiska data som något sekundärt.
- Fördelningen manliga och kvinnliga läroboksförfattare är ojämn. Männerna har skrivit betydligt fler läroböcker. De läroböcker som jag har undersökt har 24 män varit med och skrivit medan det endast är 12 kvinnor.
- Män skriver fler böcker än vad kvinnor gör. Det finns vissa läroboksförfattare som har varit dominerande, Bengt Brodow har totalt varit med och skrivit 8 läroböcker under perioden 1966-1998..

I min undersökning har jag kommit fram till att gymnasiets läroböcker i svenska inte uppfyller läroplanens mål. Men Lpf 94 är revolutionerande som styrdokument för det är första gången som det inte finns rekommendationer vilka läroböcker som ska användas i den dagliga undervisningen. Varje lärare har möjlighet att finna material utanför läroböckerna till lektionerna. Som avslutning vill jag därför dela med mig av Skolverkets rapport som visar hur styrande läroböckerna trots allt är.

4.1 Läroböcker

Läroverket släppte sin rapport *Läromedlens roll i undervisningen rapport 284*⁶⁹ i november 2006. Rapporten handlar om hur läromedel används i engelska, samhällskunskap och bild i skolan. I rapporten skriver de att ur ett historiskt perspektiv har läroböckerna varit en styrfaktor för att man skulle vara garanterad att skolan var likvärdig och enhetlig i hela Sverige. Läroböckerna var en garanti för att läraren följde och genomförde läroplanen. Kursplanerna var väldigt detaljerade i sin beskrivning hur undervisningen skulle genomföras och vad lektionerna skulle innehålla. Det gavs även rekommendationer vilka läromedel som skulle användas i de olika ämnena (definition av läromedel i denna rapport avser sådant som lärare och elever använder för att eleverna ska uppnå uppställda mål). Idag ser kursplanerna helt annorlunda ut genom att de statliga styrdokumentet inte anger vilka läromedel som lärare och elever ska använda. Men resultatet som denna studie visar är att en majoritet av lärarna i engelska och samhällskunskap fortfarande anser att läroböckerna säkerställer att undervisningen överensstämmer med läroplanen och kursplanen. Läroböckerna har således fortfarande en sådan roll att lärarna upplever att om de följer en lärobok så säkerställer de läroplanens mål, innehåll och principer. Man kan konstatera att många lärare överlämnar sitt handlingsutrymme och ansvar till läroboksproducenterna. Det ställs emellertid höga krav på att lärarna ska ha ett kritiskt tänkande när det gäller läroböcker och andra källor. Redan år 1991 beslutade riksdagen att institutionen för Läromedel (SIL) skulle avvecklas och att statens kontroll och styrning av läromedel skulle upphöra. Resultatet av denna studie visar att läroböckerna fortfarande styr undervisningen i ämnen som systematiskt bygger på varandra som t.ex. språk. Boel Englund som har varit med och gjort denna studie sammanfattar studiens slutsatser i fem punkter.

- Läroboken har en kunskapsgaranterande-auktoriserande roll d.v.s. läraren ser läroboken som en garanti för att läroplanen och kursplanernas mål uppfylls. Läroböcker och uppslagsböcker har alltid ansetts som särskilt auktoritativa texter d.v.s. det som står i dessa böcker har en hög sanningshalt.
- Läroboken har en gemensamhetskapande-sammanhållande roll, både tankemässigt-ideologiskt och praktiskt. Vid samarbete mellan lärarna har alla samma material att utgå ifrån.

⁶⁹ Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, Rapport 284, 2006

- Läroboken underlättar – genom kombination av de två förstnämnda funktionerna utvärderingen av eleverna och deras kunskaper för läraren.
- Läroboken underlättar arbetet både för lärarna och för eleverna.
- Läroboken har slutligen en disciplinerande roll. Eleverna disciplineras till att arbeta och därmed undviker man många gånger kaos i ett klassrum.

Boel Englund menar att den praktiska sidan av en lärobok inte ska förringas. Läroboken är ett arbetsredskap som underlättar arbetet både för läraren och eleven. Slutsatserna man kan dra av denna studie är att lärarna förlitar sig på läroboksproducenterna och deras läroböcker. Resultat från Skolverkets granskning av läroböcker visar dock att många läroböcker har stora brister och att de långtifrån följer läroplanens värdegrund och kursplanernas mål. Detta talar för att det finns anledning till att ifrågasätta läroböckernas höga status inom lärarkåren. Skolverkets granskning visar också att läroböcker aldrig kan vara helt objektiva eller uttömmande. Det urval och de beskrivningar som läroboksförfattaren valt att ta med i boken styrs av deras kunskaper, värderingar och historiesyn. Därför är det angeläget att lärare och elever är medvetna om sina egna värderingar och att de kan analysera och kritiskt granska olika texter.

4.2 Avslutning

Läroplanen är väldigt tydlig när det gäller jämställdhet, det är ett av skolans viktigaste mål. I min undersökning har jag kommit fram till att läroböckerna har inte bara en ojämn fördelning av manliga och kvinnliga författare i de läroböcker som används utan läroboksförfattarna är till största delen manliga och att ett kvinnligt och manligt författarskap värderas olika. Redan 1972 uppmärksammade Karin Westman Berg i sin bok *Textanalys från könsrollssynpunkt*⁷⁰ den sneda fördelningen av manliga och kvinnliga författare i läroböcker. Läroboksförfattare kan försvara sig med att de kvinnliga författarna är underrepresenterade i de äldre epokerna p.g.a. de sociala och ekonomiska omständigheterna, att det finns mindre material att stödja sig på när det gäller kvinnliga författare. Enligt Karin Westman Berg skulle antologiutgivarna få fram texter av kvinnliga författare om de gjorde en medveten ansträngning. En annan invändning som dyker upp är att en del texter som är skrivna av män trots allt har kvinnliga huvudpersoner och tar upp kvinnopolitiska frågor. Men ett skäl som inte lika ofta tas upp är att de manliga eleverna måste få en möjlighet att lära sig att läsa kvinnliga författare. Dels för att lära sig att förstå symboliken men även för att de ska ha en möjlighet att ta sig ur sin

⁷⁰ Westman, Berg.

mandominerade tillvaro. I boken *Mer än bara kvinnor och män Feministiska perspektiv på genus*⁷¹ hävdar författarna att för den feministiska och genusinriktade litteraturforskaren har en av uppgifterna varit att skärskåda de kriterier som har styrt urvalet av litteratur. Många gånger har det visat sig att det som av tradition anses som god litteratur anses fortfarande som god litteratur. Eftersom läroboksförfattare lutar sig på forskningen och tidigare läroböcker är det inte så konstigt att kvinnliga författare är klart underrepresenterade när forskningen som sker är så ojämnt fördelad och att i stort sett samma författare återkommer i alla läroböcker. Karin Westman Berg anser att universitetets patrikalisering är en förödande makt som tornar upp sig som ett enormt hinder i vår väg. Universitet och dess lärare har starkt inflytande, sådan auktoritet, att studenterna inte kan värja sig utan omedvetet accepterar värderingar inom de ämnen de studerar – och sen går ut och sprider dem. Jag tror inte detta bara är ett problem som gäller universitet utan även grund- och gymnasieskolan. Det som lärare lär ut tar eleverna många gånger okritiskt in. I boken *Textanalys från könsrollssynpunkt*⁷² tar författaren upp den känsliga frågan om vetenskaplig objektivitet verkligen existerar. Enligt dem är den vetenskapliga objektiviteten inte i fara om man forskar med de omedvetna patriarkaliska värderingarna. Däremot om man inte delar dessa värderingar finns risken att man kallas subjektiv eller ovetenskaplig. Vidare hävdar hon att vetenskaplig objektivitet i traditionell mening inte existerar. Värdepremisserna inom forskningen är fortfarande styrt av patriarkaliska värderingarna. Eftersom dessa värdepremisser inte deklarerats öppet så uppstår en skevhet och en förfalskning av verkligheten. Det är inte bara i Sverige som denna problematik har tagits upp utan även i andra länder. Westman Berg hänvisar i sin text *Litteraturvetenskap och könsrollsvärderingar*⁷³ till universitetslektor Hanne Haavind i Tromsø, Norge som har gjort en undersökning om litteraturforskning. Haavinds kritik kan sammanfattas i tre punkter:

1. Det forskas nästan inte alls om kvinnor och deras samhällsinsatser,
2. Om det sker tolkas observationerna utifrån en stereotyp kvinnouppfattning (en uppfattning som grundar sig på hur män uppfattar kvinnor).
3. Det vetenskapliga språket är starkt präglad av kvinnodiskriminering.

Siri Nylander har skrivit artikeln *Kvinnoperspektiv på litteraturen*⁷⁴ att det är de härskande männen – alltså inte alla män – som har bestämt vad som är litteratur, litterär analys,

⁷¹ Mulinari, Sandell, Schömer.

⁷² Westman, Berg

⁷³ Ibid. s. 99.

⁷⁴ Ibid. s. 115

litteraturkritik och litteraturhistoria och vad som inte är det och att det är samma människor som hävdar att dessa intressen är det allmänmänskliga eller universella, det som per definition måste intressera alla tänkande människor. Enligt Karin Westman Berg är vi tvungna att angripa den indoktrinering som vi alla är utsatta för. Men det första som måste göras är att överbevisa de som fortfarande tvivlar på att vi alla är i grunden indoktrinerade. Trots att Karin Westman Berg skrev boken *Textanalys från könsrollsynpunkt* år 1976 d.v.s. för 30 år sedan känns ämnet fortfarande aktuellt. Det finns människor i alla samhällsklasser och i alla yrken som inte kan hålla med om att det finns en indoktrinering i samhället och så länge problemet inte är tydligt kommer det inte heller att lösas. Att vissa forskare fortfarande hävdar att om kvinnliga författare hade varit bättre hade deras texter överlevt är väl ett exempel som visar på en indoktrinering. När forskningen inom litteraturvetenskap har sett och ser ut som den gör är det inte så konstigt att kvinnliga författare är klart underrepresenterade i våra läroböcker. Det kanske inte är så att kvinnliga författare har skrivit sämre texter historiskt sett utan svaret är kanske så enkelt att det inte finns så mycket material att stödja sig på när man skriver om kvinnliga författare i handböcker eller läroböcker. Det som anses vara god litteratur har en förmåga till att även fortsättningsvis anses vara god litteratur. Forskning bygger på tidigare forskning och läroböcker bygger på tidigare läroböcker. Det är den tradition som finns inom forskarvärlden och läroboksförfattare stödjer sig på forskningen samt på tidigare läroböcker. Den litterära kanon som finns har framstått på precis samma sätt, god litteratur som fortfarande anses vara god. Att de kvinnliga författarna har glömts bort är något som många försöker blunda för. Vår läroplan är väldigt tydlig när det gäller jämlikhet, det är ett av skolans viktigaste mål. Trots att lärare ska arbeta aktivt med jämlikhetsfrågor har vi läroböcker som inte uppfyller dessa krav.

Käll- och litteraturförteckning

- Andréasson, Bengt & Oxelqvist, N R, *Litteratur och teknik*, (Malmö, 1967)
- Andrén, Carlholm, Tillman, *Att reflektera och ta ställning*, (Nacka, 1973)
- Brink, Lars, *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1954*. (akad.avh., Uppsala, 1992)
- Brodow, Danielsson, Johansson, Ågren, Öh, *Ettårig svenska*, (Lund, 1976)
- Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh, *Svenska för gymnasiet*, (Thule, 1966)
- Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh, *Svenska för gymnasieskolan, Lärobok 1*, (Stockholm, 1972)
- Brodow, Edqvist, Kavaleff, Öh, *Svenska för gymnasieskolan, Lärobok 3*, (Nacka, 1973)
- Brodow B, Johansson G., Ågren G., Öh B.G., *Svenska för fackskolan Social Ekonomisk linje*, (Lund, 1970)
- Brodow B, Johansson G., Ågren G., Öh B.G., *Två-årig svenska för gymnasieskolan*, (Nacka, 1976)
- Brodow, Bengt & Nettervik, Ingrid, *Möt litteraturen*, (Kristianstad, 1998)
- Brodow, Bergström, Nettervik, *Dikten och vi*, (Kristianstad, 1991)
- Carpi, Ossi, "Majoriteteten vill ha kanon i skolan" (*Dagens Nyheter* 22.08.2006)
- Danielsson, Annica, *Tre Antologier – tre verkligheter en undersökning av gymnasiets litteraturförmedling 1945-1975*. (akad.avh., Lund, 1988)
- Danielsson, Anita & Siljeholm, Ulla, *Svenska i tiden Lärobok grön*, (Uppsala, 2003)
- Danielsson, Anita & Siljeholm, Ulla, *Svenska i tiden Lärobok röd*, (Uppsala, 2003)
- Englund, Boel, *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt återskapande*. (akad.avh., Stockholm, 1997)
- Fröroth, Rune, *Svensk litteratur under tusen år*, (Uppsala, 1984)
- Holmstrand, Ulf m.fl., *1900-tals lyrik*, (Arlöv, 1993)
- Jansson, Ulf, *Levande texter*, (Uppsala, 2004)
- Jonsson, "Litteraturen som gränsvakt", (*Dagens Nyheter* 31.07.2006)
- Kolodny, Anette, *Dancing through the minefield: Some observations on the theory practice and politics of a feminist literary criticism*, *Feminist studies* 6, no 1 (1988)
- Lindskog, Rydén, Stenhag, Widing, *Berättare genom tiderna*, (Kristianstad, 1982)
- Lindskog, Runo & Widing Niemelä, Anna, *Dialog 1900-talet Antologi*, (Stockholm, 2000)
- Lindskog, Runo & Widing Niemelä, Anna, *Dialog 1900-talet Litteraturhistoria*, (Västerås, 2000)

- Liliengren, Ella, *Litteraturen i tiden*, (Falköping, 1987)
- Lorentzon-Ekengren, Brita & Ekengren, Hans-Eric, *Ekengrens svenska*, (Stockholm, 2003)
- Martinsson, Bengt-Göran, *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968*. (Stockholm, 1989)
- Mulinari, Diana, Sandell, Kerstin, Schömer, Eva, *Mer än bara kvinnor och män Feministiska perspektiv på genus*, (Lund, 2003)
- Perme, Lilian, *Prolog Språk och litteratur A+B*, (Trelleborg, 2000)
- Rinman, Elisabeth, *101 svenska och utländska författare*, (Örebro, 1996)
- Rydén, Stenhag, Widing, Husén, Lindskog, Melin, *Litteraturorientering*, (Örebro, 1979)
- Rydén, Stenhag, Widing, Husén, *Litteraturen genom tiderna*, (Kristianstad, 1982)
- Rydén, Stenhag, Widing, Husén, *Vuxen svenska läsebok*, (Stockholm, 1982)
- Rock, Yvonne, "Kanondebatten saknar genusvinkel" (*Dagens Nyheter* 31.07.2006)
- Skoglund, Svante, *Texter & tankar*, (Särslöv, 2006)
- Skolverket, *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94* (Stockholm, 2006)
- Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, Rapport 284 (Stockholm, 2006)
- Westman Berg, Karin, *Textanalys från könsrollssynpunkt*, (Lund, 1976)
- Witt Brattström, Ebba, "Naiv syn på skönlitteratur", (*Dagens Nyheter* 09.08.2006)
- Williams, Anna, *Stjärnor utan stjärnbilder Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, (Uppsala, 1997)